

Národní lesnický program: priority Hnutí DUHA

Vláda připravuje nový Národní lesnický program na příštích sedm let. Tento informační list shrnuje hlavní priority, které Hnutí DUHA do programu prosazuje.

Nejde a nemá jít o vyčerpávající výčet všech důležitých věcí v lesním hospodářství. Záměrně se zaměřuje na několik vybraných témat, jež patří mezi priority práce Hnutí DUHA.

Hnutí DUHA podporuje větší využívání dřeva – obnovitelného přírodního zdroje. V běžném lese je samozřejmostí normální hospodaření a těžba. Lesy ovšem nepředstavují pouze zásobárnu surovin. Závisí na nich také kvalita života. Slouží lidem k odpočinku a výletům. Zadržují vodu, takže tvoří zdroj pro studny či vodárny a omezují povodně. Tvoří biotop tisíců druhů rostlin, živočichů a hub i důležitý prvek české krajiny. Chrání půdu na prudkých svazích před erozí. Proto stát musí stanovit taková legislativní pravidla, aby motivoval k hospodaření, jež zajišťuje mimo-produkční funkce i plynulé dodávky dřeva.

Druhová skladba

V odborné debatě panuje shoda: současná druhová skladba českých lesů nevyhovuje.

Hlavním důsledkem nadměrného podílu jehličnanů je degradace lesních půd. Rozklad jehličí je okyseluje. Změna chemického složení půdy, ke kterému došlo vinou průmyslového znečištění ovzduší, se tedy konzervuje.

Imise v Krkonoších zvýšily kyselost zhruba o jeden až dva stupně pH [1]. Vlivem přechodu z bučin na smrčiny došlo ke zvětšení kyselosti asi o 0,2–0,3 pH [1]. Výzkum ukázal, že asi třicetileté pěstování listnáčů může napravit škody, které v chemickém složení půdy způsobila sto let stará smrková monokultura [2]. Listnaté porosty mohou zmírnit kyselost půdy v průměru o 0,7 pH [1].

K tomu se přidává rozpad především smrkových porostů na nevhodných stanovištích v nižších polohách. Lze očekávat, že se tento problém bude s postupným oteplováním klimatu zhoršovat [3] – ačkoli vyšší koncentrace oxidu uhličitého v ovzduší stres, kterému jsou stromy vystaveny, poněkud zmírňuje [3].

Samostatný problém představuje biologická diverzita. Tisíce druhů rostlin a živočichů vázaných na listnaté a smíšené porosty byly z většiny lesních porostů vytlačeny. Proto problém představují nejen kulturní smrčiny, ale také monokultury dalších dřevin, například topolu v říčních nivách.

Ideálním řešením by pochopitelně byl návrat k plně přirozené druhové skladbě českých lesů. Ale praxe se od ní bezesporu bude do určité míry odchylvat. Musíme proto počítat s ekonomicky motivovanou příměsí stanovištně nepůvodních dřevin. Navíc kvůli dlouhé době obměny náprava bude trvat desítky let.

Nicméně nejen současný stav, ale především stávající podíl smrku na umělé obnově – asi čtyřnásobně vyšší než v přirozené skladbě – evidentně představuje zásadní problém.

Stávající legislativa a dotační programy jsou zjevně nedostatečné. Považujeme za potřebné podniknout opatření, která urychlí tempo změny druhové skladby, tedy zajistí zvýšení podílu především buku, dubu a jedle na umělé obnově.

Řešení: Stávající lesní zákon prakticky po vlastnících a správcích lesů požaduje, aby v umělé obnově uplatnili určité procento stanovištně vhodných dřevin coby odchylku směrem k přirozené skladbě. Hnutí DUHA navrhuje základní legislativní princip obrátit. Namísto minimálního podílu melioračních a stabilizačních dřevin doporučuje stanovit pro státní lesy maximální povolenou odchylku oproti přirozené druhové skladbě (deset procentních bodů u každé dřeviny). Jak velká by tato odchylka měla být, může být předmětem debaty. Nové požadavky na nestátní majitele lesů by měly být kompenzovány dotacemi.

Holoseče

Stávající NLP požaduje „*doporučit vlastníkům lesa podpořit pěstování následného porostu pod clonou obnovovaného porostu a omezení holosečného způsobu hospodaření tam, kde je tím podmíněno trvale udržitelné obhospodařování lesa*“ (kapitola 3). Holoseč – omezená obvykle limitem jednoho hektaru – je v českých podmínkách jednoznačně převažující typ obnovy lesa. Vede ovšem k degradaci lesních půd.

Extrémní mikroklima na náhle otevřené ploše hubí půdní biotu, například mykorrhizní houby. Půda se zhutňuje, ztrácí pórovitost, a tím i kapacitu zadržovat vodu. Obnažená vrstva humusu s živinami snadněji eroduje. Vládní zpráva o stavu lesních půd konstatovala: „*Při vzniku holiny dochází k rychlému rozkladu organické hmoty. Pokud na ploše chybí vegetace, která by využila uvolněné živiny, jsou produkty rozpadu humusu zpravidla vyplavovány...Ztráty humusu, ke kterým dochází, mohou být značné*“ [1].

Holina navíc komplikuje obnovu lesa. Vedle degradace půdy a půdní bioty čelí mladé stromky také narušení genetické struktury populace. Na holinách působí silné selekční tlaky ve prospěch pionýrských, krátkověkých genotypů dřevin, jež v relativně nízkém věku snadno podléhají kalamitám.

Vážné jsou také dlouhodobé důsledky pro biodiverzitu. Obnovou po holoseči vznikají věkově i prostorově uniformní porosty, kde chybí přirozená pestrost. Namísto mozaiky mikrobiotopů – patrové architektury, stinných míst a maloplošných světlín – se tvoří fádní monokultura [4]. Navíc dochází také k bezprostředním, střednědobým změnám biotopu. Mírné, stinné, vlhké a stabilní prostředí lesa vystřídají

Dotační programy

Stát v Národním lesnickém programu formuluje, kam by chtěl české lesnictví směřovat. Většinu těchto cílů pochopitelně nemůže vlastníkům a správcům lesů přikázat. Může je ale motivovat, aby s plněním záměrů NLP pomohli. V příštích sedmi letech bude z Programu rozvoje venkova vyplácet přes 500 milionů korun produkčně zaměřených lesnických dotací ročně (bez zalesňování). Proto by ministerstva měla stanovit sadu několika jednoduchých, základních standardů, které musí každý žadatel o finanční podporu na svých pozemcích dodržovat. Subvence od státu by neměl dostávat každý, ale pouze ten, kdo je ochoten na tyto podmínky nad rámec zákonných povinností přistoupit. Dotace není právo, ale privilegium.

Hnutí DUHA předložilo konkrétní návrh těchto standardů ve svých připomínkách k Programu rozvoje venkova, jehož součástí lesnické dotace budou. Měly by se vztahovat na každého žadatele o subvence: ať už žádá o peníze na mechanizaci, opravu lesní cesty, hnojení, výchovu porostu nebo jiný projekt.

extrémní podmínky paseky. Na vytěžené ploše nepřežije původní vegetace.

Řešení: Hnutí DUHA považuje za potřebné plánovanou holosečnou obnovu z lesnictví až na výjimky vyloučit. Legislativní limit lesního zákona by měl být posunut. Jsou dvě alternativní řešení: pevná hranice 0,3 hektaru ve všech typech lesů, nebo vyloučení těžeb, jejichž jeden rozměr přesahuje výšku těženého porostu. Nejde o žádný originální námět. Holoseče jsou delší dobu zakázány ve Slovinsku; od roku 2005 platí zákaz holé seče také v lesním zákoně na Slovensku.

Staré stromy a tlející dřevo

Pokud jde o biologickou diverzitu, patrně největším problémem českých lesů je soustavné odstraňování starých stromů, stojících souší, padlých kmenů a tlejícího dřeva. Na hektar přírodního lesa připadá asi 50-230 m³ tlejícího dřeva, nejčastěji mezi 100 až 150 kubíky [6]. Ovšem reálně v průměrném porostu leží jen 7 m³/ha odumřelého dřeva [7].

Staré stromy s dutinami či štěrbinami a také stojící i padlé tlející dřevo jsou důležitý biotop, úkryt a zdroj potravy pro množství živočichů. Podle odhadů asi třetina evropské lesní fauny a flóry závisí na tlejícím dřevě nebo odumírajících stromech [8]. Jejich vymizení z běžných lesů proto vedlo k drastickému úbytku řady druhů brouků i dalšího hmyzu, hub, lišejníků, ptáků, netopýrů a dalších. Například datlík tříprstý, vzácný pták evropských horských lesů, se nevyskytuje v porostech, kde zlomené kmeny tvoří méně než 5 % z celkového počtu stojících stromů [9].

Současný Národní lesnický program požaduje „*začlenění ponechávání některých stromů (stojících, zejména doupných, a výjimečně i spadlých) jako biotopů ptáků, savců, rostlin a mikroorganismů do běžných metod obhospodařování lesů*“ (kap. 5).

K řešení problému přitom vůbec není nezbytné se dostat na úroveň přírodního lesa. Výzkum ukazuje, že k dramatickému růstu diverzity saproxylických brouků dochází už při zvýšení zásoby tlejícího dřeva na zhruba 30 m³/ha [10].

Zároveň soustavné odstraňování prakticky veškeré dřevní hmoty vede k úbytku živin a zvyšování kyselosti lesních půd. Hlavní problém zde představuje pálení či vyklízení kleslého dřeva. Pokud ve smrkovém porostu větve zůstanou na místě, ztráta zásaditých látek a živin (vápníku a hořčíku) se ve srovnání s úplným vytěžením celých stromů sníží na zhruba 40 % [1].

Řešení: Hnutí DUHA navrhuje legislativním standardem stanovit povinnost v lesích ve vlastnictví státu ponechat nejméně 10 stromů na hektar na dožití a k zetlení; v lesích soukromých a obecních 5 stromů na hektar. Zároveň doporučuje, aby dotace na zpracování zůstatkové biomasy v připravovaném Programu rozvoje venkova byly omezeny pouze na odpad na pilách – nikoli zbytky po těžbě.

Škody zvěří

Přemnožená spárkatá zvěř představuje vážnou překážku většímu uplatnění přirozené obnovy – zejména u listnáčů a jedle – v českých lesích. Zároveň způsobuje značné ekonomické škody. Pro rok 2004 se odhadují na 33 milionů korun [11]. Několikanásobně více stojí ochrana mladých stromků: samotné Lesy ČR na ni každoročně vydávají dalších asi 300 milionů korun [12].

Hnutí DUHA proto považuje za nutné razantní snížení průměrných stavů spárkaté zvěře v lesích. Zároveň je nezbytné zavést účinná opatření, která zajistí dlouhodobou regulaci populací.

Státní a nestátní lesy

Odborná debata o českém lesnictví rozlišuje prakticky jen podle určení lesa. V diskusích o tom, jak hospodařit, se příliš nebere v úvahu, komu porost patří. Hnutí DUHA považuje za důležité, aby diskuse začala reflektovat také vlastnickou stránku. Stát musí rozlišovat mezi svými lesy na jedné straně a soukromými či obecními na straně druhé. Samozřejmě to neznamená, že pro nestátní pozemky mají platit nulové standardy. Ale je oprávněné očekávat, že zákonem stanovené požadavky na zajišťování mimoprodukčních funkcí zde budou nižší než ve státních lesích – a že požadavky nad tento rámec bude stát kompenzovat dotacemi.

Řešení: Cílem by měl být stav, kdy stromky budou odrůstat bez ochrany v požadované druhové skladbě, s maximálně přípustnou desetiprocentní mírou poškození. Řešením je koncepční reforma mysliveckého zákona. Měla by změnit přístup k divoce žijící zvěři z chovu na management přírodního zdroje. Praktickým legislativním důsledkem by bylo zrušení mysliveckého plánování na základě sčítání a normovaných stavů. Plán lovu by měl být stanovován podle míry poškození stromků na kontrolních srovnávacích plochách.

Bezzásahová území

V běžném hospodářském porostu je biodiverzita pouze jedním z kritérií, která rozhodují o způsobu hospodaření. Les slouží k produkci dřeva, rekreaci a dalším funkcím. Hnutí DUHA ovšem považuje za důležité vymezit v české krajině vybraná území, jež budou ponechána bez jakýchkoli zásahů.

Přírodní lesy bez lidských zásahů mají zásadní význam pro zachování biologické diverzity. Mnohé druhy závisí na biotopech pralesovitých porostů. Zároveň takové plochy představují důležité vzorky pro přírodovědný i lesnický výzkum. Umožňují sledovat přirozený vývoj porostů a poznatky využít k modifikaci hospodaření v hospodářských lesích. Stojí za povšimnutí, jak velké procento prací publikovaných v lesnických odborných časopisech tvoří studie z několika málo pralesních rezervací. A konečně: rozsáhlejší pralesovité porosty a příroda v nich jsou mimořádně turisticky atraktivní. Okolní obce tak získávají šanci přivést návštěvníky – a tedy také ekonomickou prosperitu.

Řešení: Výzkum dynamiky metapopulací ukazuje, že pro zachování vysokého druhového bohatství je nezbytné, aby minimálně 10 % lesů tvořila pečlivě vytvořená, funkční a reprezentativní síť ploch ponechaných přirozenému vývoji [13]. Pro začátek Hnutí DUHA navrhuje do roku 2013 vymezit k bezzásahovému režimu 3 % českých lesů – tedy zhruba jedno procento republiky. V dalších letech by se rozloha měla postupně zvyšovat, zejména v typech lesů, kde podobná území více či méně chybí.

Připomínáme ovšem, že bezzásahový režim není jediným způsobem ochrany biologické diverzity lesů. Na vybraných plochách v nížinách a pahorkatinách, převážně v chráněných územích, je kvůli zachování důležitých stanovišť řady ohrožených druhů světlych lesů

naopak nezbytné podporovat aktivní management tradičními formami obhospodařování (pařeziny s krátkým obmýtím, střední lesy).

Zalesňování

Pouze v letech 1999-2004 bylo u nás zalesněno přes 5200 hektarů zemědělské půdy [14]. Připravovaný Program rozvoje venkova počítá s investicemi do zalesňování ve výši 280 milionů korun ročně.

Ovšem zalesňovací program je silně kontroverzní. Plocha českých lesů se soustavně zvyšuje a nyní je asi o desetinu větší než ve dvacátých letech [14]. Některé oblasti, především nížiny, nesporně deficitem lesa trpí. Pro ochranu před povodněmi by velmi přínosné bylo cílené zalesňování orné půdy v říčních nivách lužními porosty, které by umožnilo vytvářet retenční prostor pro přirozené rozlivy.

Ale současné zalesňování se soustřeďuje na marginální půdu ve vyšších polohách. Často jde o velmi kvalitní biotopy květnatých luk, enklávy bezlesí uvnitř porostů a další plochy důležité pro biologickou diverzitu.

Přitom velká část dotací je využita na výsadbu problematických kultur. Celkem 38 % zalesněné plochy dotované v letech 2004 a 2005 bylo osázeno smrkem [15]. Buk, dub a jedle – tři dominantní druhy přirozené skladby – dostaly pouhých 33 % subvencí. Počínaje rokem 2007 by povinnou součástí žádosti o subvenci mělo být vyjádření ÚHÚL o typologickém zařazení pozemků. Stát má přitom zájem na postupné změně druhové skladby lesů. Samozřejmě může tolerovat obnovu nebo zalesňování, které se od ní odchylují. Není ale důvod, aby je financoval.

Řešení: Hnutí DUHA navrhuje:

- rozpočet zalesňovacího programu podstatně omezit (prostředky přesunout na kompenzace za obnovu listnáči a jedlí ve stávajících monokulturách);
- výslovně dotace omezit pouze na říční nivy nebo na okresy s méně než 25% lesnatostí;
- omezit dotace pouze na zalesňování orné půdy – zalesňování trvalých travních porostů nemá z hlediska cílů programu větší smysl, navíc se tak předejde riziku ničení kvalitních lučních biotopů;
- podmínit podporu nejen předložením stanoviska ÚHÚL, ale také jeho respektováním, a požadovat zalesňování nejdříve přípravnými dřevinami s tím, že až pod jejich ochranou budou sázeny dřeviny cílové.

Prameny

- [1] Hruška, J., et Cienciala, E. (eds.): Dlouhodobá acidifikace a nutriční degradace lesních půd – limitující faktor současného lesnictví, Ministerstvo životního prostředí, Praha 2001
- [2] Podrázský, V., Remeš, J., et Čížek, M. (2004): Přírodě blízké LH a stav lesních půd, Lesnická práce 83 (1): 18
- [3] Kalvová, J., Kašpárek, L., Janouš, D., Žalud, Z., Kazmarová, H. (eds.): Scénáře změny klimatu na území České republiky a odhady dopadů klimatické změny na hydrologický režim, sektor zemědělství, sektor lesního hospodářství a na lidské zdraví v ČR, Národní klimatický program České republiky, Praha 2004
- [4] Konvička, M., Čížek, L., et Beneš, J.: Ohrožený hmyz nížinných lesů: ochrana a management, Sagittaria, Olomouc 2004
- [5] Godefroid, S., Rucquoi, S., et Koedam, N. (2005): To what extent do forest herbs recover after clearcutting in beech forest? Forest Ecology and Management 210 (1-3): 39-53
- [6] Vrška, T., et Hort, L.: Podíl tlejícího dřeva v přírodních lesích ČR, in: Jankovský, L., et Čermák, P. (eds.): Tlející dřevo 2001. Sborník referátů, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Brno 2001
- [7] Ústav pro hospodářskou úpravu lesů: Inventarizace lesů v České republice, www.uhul.cz/il/vysledky/republika/b/14_1.php, 26.7.2006
- [8] Dudley, N., et Vallauri, D.: Deadwood – living forests, WWF, Gland 2004
- [9] Butler, R., Angelstam, P., Ekelund, P., et Schlaepfer, R. (2004): Dead wood threshold values for the three-toed woodpecker presence in boreal and sub-Alpine forests, Biological Conservation 119: 305-318
- [10] Gilg, O.: Old-growth forests: characteristics, conservation and monitoring. Habitats and species management technical report no 74 bis, L'Atelier technique des espaces naturels, Montpellier 2005
- [11] Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky za rok 2004. Ministerstvo zemědělství, Praha 2005
- [12] Lesy České republiky státní podnik. Výroční zpráva 2003, Lesy ČR, Hradec Králové 2004
- [13] Hanski, I., et Walsh, M.: How much, how to? – Practical tools for forest conservation, BirdLife International, Helsinki 2004
- [14] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2004, Ministerstvo životního prostředí, Praha 2005
- [15] Státní zemědělský intervenční fond: dopis Hnutí DUHA, 23.2.2006

Vydalo Hnutí DUHA
Jaromír Bláha a Vojtěch Kotecký, červenec 2006

A› Bratislavská 31, 602 00 Brno
T› 545 214 431
F› 245 214 428
E› info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Hnutí DUHA s úspěchem prosazuje ekologická řešení, která zajistí zdravé a čisté prostředí pro život každého z nás. Navrhujeme konkrétní opatření, jež sníží znečištění vzduchu a vody, pomohou omezit množství odpadu, chránit krajinu nebo zbavit potraviny toxických látek. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, návrhy zákonů, kontrolu průmyslových firem, pomoc lidem, rady domácnostem a vzdělávání, výzkum, informování novinářů i spolupráci s obcemi. Hnutí DUHA působí celostátně, v jednotlivých městech a krajích i na mezinárodní úrovni. Je českým zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací.